

Mariola Jaworska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

<https://orcid.org/0000-0002-7581-4194>

mariola.jaworska@uwm.edu.pl

Magdalena Makowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

<https://orcid.org/0000-0002-9414-048X>

magdalena.makowska@uwm.edu.pl

Nauczanie i uczenie się języków obcych a otoczenie społeczno-gospodarcze. Wprowadzenie

Współczesny świat charakteryzuje się ciągłymi przeobrażeniami społecznymi, gospodarczymi, technologicznymi. Implikują one zmiany w myśleniu o edukacji językowej, jej filozofii, teorii, praktyce, obligują do uwzględniania w nim zarówno głównych trendów globalnych, jak i specyficznych cech lokalnego kontekstu. Rozwój glottodydaktyki, stosunkowo młodej dziedziny nauki, zachodzący na różnych poziomach – od czystej teorii, przez naukę stosowaną, po dydaktykę praktyczną – wymaga dialogu między dyskursami naukowymi i pozanaukowymi.

Niezbędna jest dyskusja na temat inter- i transdyscyplinarnych zależności w badaniach nad procesami uczenia się i nauczania języków obcych (Karpińska-Musiał, Orchowska, 2019; Piekłarz-Thien, Chudak, 2022). Aby konstruować metodologicznie uzasadnione i holistyczne koncepcje dotyczące tych procesów, konieczne jest nie tylko korzystanie z wyników badań, lecz także uwzględnianie w nich perspektyw różnych dziedzin. Bez tego trudno opracowywać podejścia oparte na rzetelnych podstawach empirycznych, które obejmują pełne spektrum czynników wpływających na procesy edukacyjne.

Istnieje wiele strategii realizacji badań interdyscyplinarnych – poczynwszy od rozwijania wspólnych koncepcji, poprzez addytywne współistnienie różnych ujęć badawczych, po transformację teoretycznych i metodologicznych części składowych odmiennych dziedzin naukowych. Kluczowym elementem działania jest natomiast zawsze refleksja metanaukowa.

Nauka, społeczeństwo i gospodarka nieustannie ewoluują, mocno oddziałując na siebie. Stanowią też istotne, wzajemnie się przenikające konteksty dla procesu kształcenia językowego. Jednocześnie tworzą bogate i złożone otoczenie, które wpływa na specyfikę oraz kierunek rozwoju badań glottodydaktycznych. W globalizującym się świecie, charakteryzującym się coraz większym zróżnicowaniem etnicznym i kulturowym oraz rosnącą rolą nowoczesnych technologii, istotne staje się rozumienie i uwzględnianie wpływów społeczno-gospodarczych na rozwój nauki. W ostatnich latach obserwuje się rosnącą konieczność dostosowywania kształcenia językowego do potrzeb odbiorców funkcjonujących w zróżnicowanym środowisku społecznym oraz w różnych obszarach życia gospodarczego, naukowego i społecznego. Ta interakcja między nauką, kulturą a społeczeństwem nie tylko otwiera interesujące pole badań i refleksji, może także stać się impulsem do wielowątkowej dyskusji, umożliwiającej zaspokajanie zróżnicowanych zainteresowań badawczych.

Pewne i swobodne posługiwanie się językami obcymi oraz wykazywanie się kompetencjami interkulturowymi stanowi dziś istotny wymóg kwalifikacyjny na rynku pracy (Grabowska, Smuk, Sowa, 2024). Rosnące międzynarodowe powiązania gospodarcze wskazują, że ten trend będzie się utrzymywał również w przyszłości. W związku z tym system edukacji stoi przed wyzwaniem, na które powinien adekwatnie reagować. Kluczową kwestią jest optymalne „dopasowanie” kompetencji językowych absolwentów do realnych potrzeb i wymagań rynku pracy (Sowa, Mocarz-Kleindienst, Czyżewska, 2015; Stawikowska-Marcinkowska, Grzeszczakowska-Pawlikowska, 2018; Trendak-Suślik, 2022; Krajka, Sowa, 2023). Wymaga to działań w wielu obszarach edukacji, obejmujących między innymi konstruowanie programów nauczania, opracowywanie materiałów dydaktycznych oraz organizację procesu dydaktycznego. Warto w tym kontekście wspomnieć też o tzw. „Trzeciej Misji Uczelni” – tj. jej działaniach na rzecz społeczności lokalnych i regionalnych, jej współpracy z otoczeniem społecznym i gospodarczym; celem misji jest, przypomnijmy, prowadzenie badań, upowszechnianie ich wyników oraz ich wdrażanie, w tym szerzenie wiedzy o roli nauczania języków obcych w rozwoju społeczności lokalnych i znaczeniu kompetencji językowych w kontekście globalnej gospodarki.

Artykuły zamieszczone w niniejszym numerze *Neofilologa* stanowią punkt wyjścia do refleksji nad przemianami w obszarze kształcenia

językowego, a także nad kształtowaniem kompetencji filologicznych w kontekście dynamicznych zmian zachodzących w otoczeniu społeczno-gospodarczym. Zgromadzone teksty ukazują złożoność omawianej problematyki, łącząc perspektywy akademickie, dydaktyczne oraz ekonomiczno-rynkowe.

Monika Grabowska, Maciej Smuk i Magdalena Sowa podejmują refleksję nad wartością wykształcenia filologicznego, rozpatrywaną zarówno w wymiarze symbolicznym, jak i ekonomicznym. Punktem wyjścia ich opracowania są społeczne reprezentacje studentów filologii dotyczące wartości oraz perspektyw zawodowych związanych ze studiowanym kierunkiem. Autorzy prezentują też deklarowane przez respondentów plany zawodowe oraz ich wyobrażenia dotyczące przyszłej kariery, ze szczególnym uwzględnieniem preferowanych obszarów zatrudnienia. Ostatnia część opracowania poświęcona jest analizie rzeczywistej sytuacji ekonomicznej absolwentów kierunków filologicznych na polskim rynku pracy. Jej trójstopniowa struktura umożliwia zestawienie subiektywnych oczekiwań studentów z obiektywnymi wskaźnikami sukcesu zawodowego.

Radosław Kucharczyk z kolei koncentruje się na motywacjach studentów do nauki języków obcych innych niż angielski, analizując przydatność języka francuskiego w kontekście rozwijania kompetencji zawodowych. Badanie, które przeprowadził wśród respondentów Uniwersytetu Warszawskiego wykazało, że ich wcześniejsze doświadczenia z nauką drugiego języka obcego były często negatywne, głównie z powodu niskiej jakości nauczania oraz ograniczonego wymiaru godzin. Mimo to język francuski oceniany jest przez nich pozytywnie – jako symbol prestiżu i wysokiej kultury, a jego znajomość postrzegają jako atut na rynku pracy. Jednocześnie zwracają oni uwagę na to, że kursy skoncentrowane na języku ogólnym w niewystarczającym stopniu przygotowują ich do komunikacji specjalistycznej.

Tomasz Róg natomiast przedstawia koncepcję kursu języka angielskiego opartego na zadaniach, zaprojektowanego z myślą o wymaganiach przemysłu 4.0, tj. sektora wykorzystującego technologie takie jak sztuczna inteligencja, *big data* czy automatyzacja. Kurs, opracowany w ramach programu studiów „lingwistyka stosowana”, stanowi odpowiedź na zidentyfikowane potrzeby lokalnego rynku pracy, uwzględnia też wyniki konsultacji przedstawicieli środowisk akademickich i przemysłowych. Jego celem jest rozwijanie kompetencji językowych niezbędnych w rzeczywistych sytuacjach zawodowych, m.in. w zakresie analizy dokumentacji technicznej, komunikacji „człowiek–maszyna” oraz współpracy międzydziałowej przedsiębiorstwa. Artykuł omawia kolejne etapy tworzenia kursu – od diagnozy potrzeb po integrację zadań językowych dostosowanych do specyfiki przemysłu 4.0.

W następnym artykule podjęta zostaje analiza znaczenia znajomości języków obcych w kontekście dynamicznych przemian rynku pracy, związanych

z cyfryzacją, transformacją technologiczną oraz rozwojem gospodarczym. Na podstawie badań pilotażowych przeprowadzonych w trzech warszawskich przedsiębiorstwach sektora reklamy i marketingu – obejmujących wywiady z osobami odpowiedzialnymi za szkolenia językowe oraz badania ankietowe pracowników – Marta Wojakowska próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy w oczach pracodawców znajomość języków obcych nadal pozostaje pożądaną kompetencją. Autorka przedstawia szerszy kontekst nowych oczekiwań kompetencyjnych, analizuje opinie respondentów na temat roli języków obcych w miejscu pracy oraz formułuje wnioski dotyczące znaczenia i formy szkoleń językowych we współczesnym środowisku zawodowym.

Z kolei Małgorzata Bielicka omawia współpracę między instytucjami naukowymi a placówkami oświatowymi, podkreślając jej badawczy, dydaktyczny i praktyczny potencjał. Autorka zwraca uwagę na niedobór badań z udziałem dzieci w wieku szkolnym w Polsce, który wynika z ograniczonych relacji między środowiskiem akademickim a edukacyjnym. Na przykładzie partnerstwa pomiędzy Polsko-Niemieckim Dwujęzycznym Przedszkolem „Ene due Rabe” a Instytutem Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu przedstawia konkretne rezultaty wspólnych działań – w tym publikacje naukowe, wystąpienia konferencyjne, praktyki studenckie oraz warsztaty dla nauczycieli i rodziców. W podsumowaniu podkreśla, że współpraca ta przyczyniła się do rozwoju zawodowego wszystkich zaangażowanych stron.

Tekst Agaty Wolanin poddaje analizie pozalekcyjną ekspozycję na język angielski (*extramural English*, EE) zaawansowanych użytkowników języka z pokolenia Z w Polsce. Celem badania było określenie częstości i charakteru kontaktu z angielskim w nieformalnych kontekstach, typów wykorzystywanych materiałów oraz samooceny kompetencji językowych respondentów. Wykorzystano w nim metodę mieszaną: kwestionariusz i test leksykalny (120 uczestników) oraz dzienniki językowe i wywiady pogłębione (10 uczestników). Uzyskane wyniki potwierdzają znaczącą rolę EE w rozwoju językowym – angielski funkcjonuje tu jako *lingua franca* internetu oraz pośrednik między różnymi językami. Uczestnicy badania wskazali również na rozbieżność między formalnym językiem nauczania a językiem obecnym w codziennej praktyce komunikacyjnej. W konkluzji autorka postuluje więc większą integrację elementów EE w formalnym nauczaniu angielskiego, celem zwiększenia jego autentyczności i funkcjonalności.

Aleksandra Wach i Wiktoria Cholewa także prezentują wyniki badania o charakterze mieszanym, które w ich przypadku dotyczyło wpływu szkolenia z zakresu kompetencji międzykulturowych na studentów filologii angielskiej. Uczestnicy proseminarium zostali ocenieni za pomocą Skali Wrażliwości Międzykulturowej (Chen, Starosta, 2000) przed i po zakończeniu kursu oraz

na podstawie pisemnych ewaluacji. Analiza ilościowa wykazała istotny wzrost w trzech komponentach kompetencji badanych: zaangażowaniu w interakcje, pewności siebie oraz uważności. Dane jakościowe potwierdziły natomiast pozytywny odbiór zajęć, wskazując jednocześnie na rozwój wiedzy, umiejętności oraz postaw międzykulturowych; zwrócono też uwagę na skuteczność zastosowanych metod dydaktycznych.

W kolejnym opracowaniu przyglądamy się wpływowi grywalizacji na motywację użytkowników aplikacji do nauki języków obcych. Anna Jaworska i Karolina Wesołowska analizują nie tylko ogólne korzyści wynikające z wykorzystywania elementów grywalizacyjnych, opisują także konkretne cechy tych rozwiązań, które przyczyniają się do zwiększenia atrakcyjności aplikacji. Tekst obejmuje przegląd literatury oraz analizę danych ankietowych zebranych od 80 studentów – codziennych i okazjonalnych użytkowników aplikacji Duolingo. Z przeglądu wynika, że najczęściej stosowane w grywalizacji mechanizmy to punkty, rankingi, poziomy, wyzwania, nagrody, personalizacja treści. Wyniki ankiety pokazują zaś, że motywacje zewnętrzne (np. chęć uzyskania nagród) korelują z preferencją punktów i systemu nagradzania; tylko osoby kierujące się potrzebą samorozwoju częściej wskazywały wyzwania jako kluczowy czynnik motywacyjny. Silniejsze zależności między motywacjami a preferencjami zaobserwowano w grupie użytkowników okazjonalnych.

Współczesne przemiany w otoczeniu społecznym wiążą się z rosnącym oczekiwaniem, by edukacja uwzględniała i wspierała różnorodność wszystkich uczniów. Coraz silniej akcentowana jest potrzeba tworzenia środowiska edukacyjnego opartego na równości szans, w którym każdy uczeń – niezależnie od indywidualnych cech czy potrzeb – może się optymalnie rozwijać językowo, społecznie i emocjonalnie. Zmiany te stanowią istotne wyzwanie dla nauczycieli, którzy są zobowiązani do organizowania procesu dydaktycznego w sposób inkluzyjny i elastyczny. Szczególne znaczenie w nauczaniu języków obcych ma wsparcie osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, ponieważ jego skuteczność jest dziś postrzegana jako podstawowy warunek jakości edukacji językowej. Zwiększone zainteresowanie indywidualnymi różnicami uczniów oraz ich systemowe uwzględnianie w procesie kształcenia wpisuje się w rozwijającą się ideę edukacji włączającej (Karpińska-Szaj, 2013; Bongartz, Rohde, 2016; Jaworska, 2018; Chilla, Hamann 2021, Gerlach, Schmidt 2021), która zyskuje coraz mocniejsze oparcie w badaniach i coraz szersze zastosowanie w praktyce edukacyjnej.

W nurcie współczesnych rozważań nad edukacją włączającą szczególną uwagę poświęca się uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Jednym z omawianych przypadków jest rozwój kompetencji plurilingwalnych u uczniów g/Głuchych uczących się języka angielskiego jako obcego. Katarzyna Karpińska-Szaj i Agata Lewandowska, opierając się na badaniu pilotażowym

przeprowadzonym w trzech szkołach specjalnych we Francji i w Polsce, analizują, w jaki sposób różne modele edukacyjne – w tym systemowa edukacja bilingwalna – wpływają na rozwój poznawczy i komunikacyjny tej grupy uczniów. Wyniki wskazują, że nauka języka obcego może skutecznie wspierać rozwój kompetencji plurilingwalnych, choć efekty zależą od konkretnego podejścia dydaktycznego i uwzględnienia specyfiki percepcyjnej i komunikacyjnej uczniów.

Podobny wątek podejmują Julia Klapa i Magdalena Łubiarz, które w swoim tekście przedstawiają jakościowe studium przypadku nastolatki ze szkoły średniej z implantem ślimakowym uczącej się języka angielskiego. Badanie obejmuje zarówno perspektywę samej uczennicy, jak i trojga nauczycieli języków obcych, co pozwala na wnikliwe ukazanie problemów dziewczynki pojawiających się we wszystkich sprawnościach językowych. Jednocześnie autorki przedstawiają formy wsparcia oferowane przez szkołę – zarówno w wymiarze systemowym, jak i doraźnym – dostosowane do zmieniających się potrzeb edukacyjnych uczennicy.

Ważnym głosem w dyskusji nad językową inkluzją jest również artykuł poświęcony dwujęzyczności osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (ASD). Agnieszka Andrychowicz-Trojanowska przygląda się rozpowszechnionym mitom i uprzedzeniom dotyczącym potencjalnie negatywnego wpływu dwujęzyczności na osoby z ASD. W oparciu o przegląd aktualnej literatury autorka podkreśla, że kontakt z więcej niż jednym językiem nie tylko nie szkodzi, ale może być dla nich korzystny, gdyż wspiera jakość życia, nie prowadzi do przeciążenia poznawczego i nie zwiększa trudności komunikacyjnych. Artykuł stanowi więc ważny apel o większe uwzględnianie wyników badań w praktyce edukacyjnej i terapeutycznej, w których wciąż pokułuje wiele przesądów.

Do zagadnień rzadziej podejmowanych w badaniach nad przyswajaniem języków obcych należy kwestia wysokiej wrażliwości uczniów. Katarzyna Nosidlak wprowadza do tego obszaru pojęcie wysoko wrażliwego ucznia języka, bazujące na koncepcji wrażliwości przetwarzania sensorycznego (Aron, [1996] 2017). Zgodnie z nią osoby wysoko wrażliwe cechuje m.in. wzmożona reaktywność układu nerwowego, głęboka refleksyjność oraz intensywne przetwarzanie bodźców. Autorka omawia tę cechę zarówno jako możliwe wyzwanie, jak i jako potencjał w procesie uczenia się języków obcych. Na podstawie przeglądu literatury identyfikuje specyficzne potrzeby tej grupy uczniów i rekomenduje rozwiązania dydaktyczne, które mogą sprzyjać ich efektywnemu rozwojowi językowemu w środowisku edukacyjnym.

Kwestie systemowe podejmuje natomiast zespół badawczy w składzie: Ilona Banasiak, Magdalena Olpińska-Szkiełko i Mateusz Patera. W swoim raporcie na temat edukacji językowej w Polsce autorzy koncentrują się na

nauczaniu języków mniejszości narodowych i etnicznych, języka regionalnego oraz języków obcych. Opracowanie łączy analizę danych statystycznych z oceną efektywności działań edukacyjnych oraz diagnozą kluczowych wyzwań. Mimo formalnej zgodności krajowych regulacji z zaleceniami Unii Europejskiej, autorzy odnotowują niski poziom kompetencji uczniów w językach innych niż angielski oraz niewielki udział młodzieży w nauce języków mniejszości. Wśród postulowanych rozwiązań znajdują się m.in. innowacyjne metody dydaktyczne i wzmocnienie polityki wspierającej różnorodność językową.

Na zakończenie numeru zamieszczono recenzję autorstwa Sabiny Nowak, poświęconą książce *Analiza tematyczna. Praktyczny przewodnik* (2024), będącej polskim tłumaczeniem publikacji *Thematic Analysis. A Practical Guide* autorstwa Virginii Braun i Victorii Clarke (2022). Recenzowana pozycja stanowi cenne źródło wiedzy dla badaczy zainteresowanych analizą danych jakościowych w obszarze językoznawstwa stosowanego i edukacji, gdyż łączy solidne podstawy teoretyczne z praktycznymi wskazówkami dotyczącymi praktyki badawczej.

Badania nad nauczaniem i uczeniem się języków obcych, osadzone na styku transferu między badaniami naukowymi, kształceniem akademickim a praktyką dydaktyczną, podlegają licznym wpływom ze strony otoczenia gospodarczego (np. oczekiwań rynku pracy) oraz społecznego. Mamy nadzieję, że cały tom będzie inspirujący zarówno dla praktyków, jak i dla badaczy, a zapoznanie się z jego treścią zachęci wszystkich odbiorców do pogłębiania refleksji nad związkami glottodydaktyki ze współczesnymi przemianami społecznymi i gospodarczymi. Życzymy Państwu owocnej i przyjemnej lektury.

BIBLIOGRAFIA

- Aron E.N. ([1996] 2017), *Wysoko wrażliwi. Jak funkcjonować w świecie, który nas przytłacza*. Łódź: Feeria.
- Bongartz Ch.M., Rohde A. (red.) (2016), *Inklusion im Englischunterricht*. Frankfurt a. M.: Peter Lang.
- Braun V., Clarke V. (2022), *Thematic Analysis. A Practical Guide*. Londyn: SAGE Publications Ltd.
- Braun V., Clarke V. (2024), *Analiza tematyczna. Praktyczny przewodnik*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chen G.-M., Starosta W.J. (2000), *The development and validation of the Intercultural Sensitivity Scale*. „Human Communication”, nr 3, s. 1–15.
- Chilla S., Hamann C. (red.) (2021), *Sprachliche Heterogenität als Herausforderung und Chance für den Inklusiven Fremdsprachenunterricht*. „Zeitschrift für Fremdsprachenforschung”, nr 32 (1), s. 105–126.

- Gerlach D., Schmidt T. (2021), *Heterogenität, Diversität und Inklusion: Ein systematisches Review zum aktuellen Stand der Fremdsprachenforschung in Deutschland*. „Zeitschrift für Fremdsprachenforschung“, nr 32/1, s. 11–27.
- Grabowska M., Smuk M., Sowa M. (2024), *The Last of Us? Czy istnieje przyszłość dla neofilologii?* „Neofilolog”, nr 62(1), s. 9–23.
- Jaworska M. (2018), *Nauczanie i uczenie się języków obcych młodzieży z dysleksją*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Karpińska-Musiak B., Orchowska I. (2019), *Międzykulturowość jako przestrzeń dla transdyscyplinarnej metaanalizy w glottodydaktyce i pedagogice międzykulturowej – pola wspólnot/niezależności pojęć, paradygmatów i celów kształcenia*. „Neofilolog”, nr 52(2), s. 398–410.
- Karpińska-Szaj K. (2013), *Nauczanie języków obcych uczniów z niepełnosprawnościami w szkołach ogólnodostępnych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Krajka J., Sowa M. (2023), *Quo vadis filologia*. „Forum Akademickie”, nr 1, s. 49–52.
- Pieklarz-Thien M., Chudak S. (red.) (2022), *Wissenschaften und ihr Dialog. Exkurse zur Erforschung des Lehrens und Lernens fremder Sprachen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Sowa M., Mocarz-Kleindienst M., Czyżewska U. (red.) (2015), *Nauczanie języków obcych na potrzeby rynku pracy*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Stawikowska-Marcinkowska A., Grzeszczakowska-Pawlikowska B. (red.) (2018), *Języki specjalistyczne 2. Edukacja – Perspektywy – Kariera*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego – Primum Verbum.
- Trendak-Suślik O. (2022), *Analiza potrzeb jako element projektowania kursu językowego*. „Języki Obce w Szkole”, nr 1, s. 89–94.